

Jan van Loopik (Jaargang 9-1)

Van de Werkgroep

De koetsierswoning

In de eerste helft van de vorige eeuw woonde Antoon Albertus van den Heuvel en zijn vrouw Regina Pruissen in de koetsierswoning van Huis Brakel.

Toon, geboren in Horssen in 1874, was koetsier en later chauffeur bij de familie Van Dam van Brakel. Omstreeks 1915 trouwde hij met Gien, die in 1889 in Meeuwen was geboren. Enkele jaren daarvoor had Toon zijn rijbewijs gehaald op het gemeentehuis, zoals dat toen nog ging en is toen rijden gaan leren zodat hij van de koets op de auto kwam. Meer dan 50 jaar heeft hij bij de familie Van Dam gewerkt en daar dan ook een medaille van de Orde van Oranje Nassau aan overgehouden. Niet zo erg lang na zijn 50 jarig huwelijks jubileum is Toon in 1966 overleden. Gien is in 1981 overleden en beiden zijn begraven op de Algemene begraafplaats in Brakel.

Nu is de koetsierswoning het onderkomen van de Historische Werkgroep Stichting De Vier Heerlijkheden. Hier hebben wij de foto's ondergebracht en zijn oude gereedschappen te zien. Ook is er een kamertje met kleding uit vroeger tijd.

Chauffeur Toon van den Heuvel in uniform.

De koetsierswoning is geopend op de laatste vrijdag van de maand, behalve in juli en augustus. Om zeker te zijn dat u niet voor een gesloten deur komt kunt u op onze website www.vierheerlijkheden.nl kijken of in het wekelijkse huis aan huis blad De Ronduit.

Koos Tromp (Jaargang 9-1)

De Gelderse Boerenwagen (Deel 2)

Schoonmaken in de rivier

De meeste wagens werden gebruikt op het land voor het vervoer van agrarische producten zoals hooi, aardappelen bieten en stalmest. Als het seizoen voorbij was en de laatste mest van het erf was gereden, werd in het voorjaar de boerenwagen schoon gemaakt voor de hooibouw. De boerenwagen was snel te monteren en te demonteren. Dat kwam goed van pas bij de jaarlijkse schoonmaak, nadat het vee uit de stal naar de wei was gebracht. Het reinigen van de boerenwagen gebeurde tot de jaren vijftig bij ons in de rivier. De wagen werd gedemonteerd en de onderdelen in de ondiepe water gegooid. Gewapend met bezem en borstel boenden men alle onderdelen, zoals buikplank, houten wielen, zijleren enz. schoon. De koeienstront en mestkorsten lieten zich na het weken gemakkelijk verwijderen. Het in het water liggen van de wagen onderdelen hadden als bijkomend voordeel dat het hout zich voltrok met water zodat los gekrompen onderdelen weer stevig vast kwamen te zitten. Om die reden werden zomers, als de wagens stil stonden, ook vaak natte jutte zakken op de dompen van de wielen gehangen om het lossen van de spaken tegen te gaan. Na de schoonmaak werd de wagen weer gemonteerd, de assen ingevet met reuzel (gesmolten varkensvet) en het onderstel gesmeerd. De wagen werd klaar voor gebruik op het erf geparkeerd. In sommige gebieden mocht onder geen beding de boeren-wagen, zelfs niet overdag, in de lege auto-vrije straat staan, dat was verboden. De politie stond direct op de stoep om te sommeren de wagen van de straat te halen. Lege hooiwagens werden dan ook meteen 'achterom' onder het schild (overstekende dak) van de boerderij gereden.

Krakende wagens

Als zo'n wagen met zijn ijzeren banden over de keien ratelde, rammelde het hele voertuig. Juist dit rammelen van een niet verende wagen was belangrijk. Door de losse constructie was het mogelijk door ongelijk terrein te rijden. De bovenbouw en het onderstel gaven mee en braken niet bij het rijden over hobbels, door kuilen en op zandwegen. Vandaar het spreekwoord: 'Krakende wagens lopen het langst'.

Het verval

In de vijftiger jaren verdwenen de meeste boerenwagens van de boeren erven. Na de oorlog kwam de landbouw wagen ook wel platte wagen genoemd op het land met luchtbanden en voorzien van bladveren. Deze wagens konden makkelijker worden geladen, namen meer lading mee, vergden minder onderhoud en boden meer komfoor.

De meeste luxe boerenwagens werden voor een grote doos goede sigaren meegegeven met de antiquairs die de wagens sloopten. Van de fraai uitgesneden schamels werden kapstokken gemaakt. De beschilderde achterborden kwamen in de villa's te hangen van de welgestelden en van de wielen werden tafels en lampen gemaakt.

De Boerenwagenclub

Toch waren er inde jaren 40 al mensen die inzagen dat dit cultureel erfgoed moest worden bewaard voordat ze totaal verdwenen was. Een groep boerenwagen enthousiasten verenigden zich en richtten in het najaar van 1942 de boerenwagenclub op. Zij brachten alles wat met de boerenwagens te maken had en nog voorhanden was bijeen in het Boerenwagen Museum in Buren dat drie jaar geleden helaas is opgeheven. Ook organiseerden zij boerenwagen dagen tijdens de jaarlijkse bijeenkomsten. Zo ook op 19 juni 1954 was dat in Brakel het geval. Na een koffietafel op het Huis Brakel bij de fam. Van Dam te hebben genoten en een rondleiding op het landgoed met een bezoek aan de ruïne van het kasteel Brakel en het Spijker te hebben gebracht, werd de schouw afgenomen van de opgestelde boeren wagens, die werd opgeluisterd door de fanfare OBK. Op het marktplein voor de kerk stonden toen 13 boerenwagens uit Brakel en omstreken opgesteld. Er werden prijzen uitgereikt voor de mooiste boeren wagen. De gelukkige winnaars waren : 1^e prijs H. van Zanten Brakel, 2^e prijs A.J. van Brakel uit Zuilichem, 3^e prijs C.A. Vervoorn uit Brakel. In 1964 bleek er van die 13 wagens nog maar 1 in het dorp aanwezig te zijn.

Penning boerenwagendag Brakel 1954

Een ritje door het Paradijs

Hieronder een verhaal over het rijden met een boerenwagen dat ik op internet tegenkwam en niet geheel volgens plan verliep.

Omstreeks de herfst van 1950, waren vader Herman en zijn zoon bezig een bietenkuil te maken. Dat gebeurde op het bouwland achter Fort Ronduit. Vader Herman noemde deze akker, vanwege de mooie ligging, 'het Paradijs'. De akker bestond uit klei afkomstig van de uitgebaggerde 'Tankval'. De stapel bieten bedekt met zand, lag in de uiterste hoek van het Paradijs tegen een dijkje. Oostelijk van de kuil lag de Meent en zuidelijk de buitengracht, de eigenlijke Tankval. Paard en wagen stonden op het bouwland naast de kuil, met het paard in de richting van het IJsselmeer. Ze hadden een vrachtje bieten afgeladen. Vader en zoon stonden op de wagen. Het was muisstil op deze afgelegen plek. Het landweggetje langs Fort Ronduit liep, in die tijd, dood op het meenthek. Zelfs geen boer ging rond die tijd naar de meent en anderen hadden er niets te zoeken. Voor de boerenwagen stond ons paard, dat meerdere malen bewezen had een zenuwlijder te zijn. Vader stond in het midden van de buikplank en ikzelf aan de achterzijde. Plotseling klonk van zeer dichtbij een geweerschot. Een plezierjager, op de eendenjacht, had geschoten. Hij bevond zich, zonder dat wij het wisten, in de rietkraag van de buitenvest. Het gevolg van de knal was, dat het paard op hol sloeg met wagen en al. Hij rende dwars over het omgewoelde bouwland in de richting van de buitenwal van Fort Ronduit. Direct sprong de zoon van de wagen. Vader probeerde zich aan de buikplank vast te klampen. De wagen danste op en neer over de omgewoelde kleigrond, want de bieten waren net uit de grond getrokken. Midden op het veld sloeg vader van de wagen. De leren en de buikplank volgden. Het paard holde met het onderstel tegen de wal op en ging over de wal in de richting van het hek aan het Meentpad. Het hek stond open, maar gelukkig bleef een wiel steken achter de hekpaal, aan de zijde van de fortgracht. Niemand was gewond. Nadat de wagen weer in elkaar was gezet, bleek alles onbeschadigd. Natuurlijk vond vader, dat 'meheer' de zondagsjager, die trouwens wegbleef, geen schuld trof. **Wij hadden het paard beter vast moeten zetten !**

Wat de toekomst brengen moge

Heden ten dage is er weer een opleving van de aandacht voor boerenwagens te constateren. Uit alle hoeken en gaten komen er nog steeds boerenwagens te voorschijn die door een grote groep enthousiastelingen worden beheerd en onderhouden.

Tijdens het vorig jaar gehouden wereldkampioenschap 4 spannen in Beesd werden de deelnemende landen equipes tijdens de opening binnen gereden op aangespannen Gelderse boerenwagens. Ook worden er door de echte liefhebbers weer compleet nieuwe boerenwagens nagebouwd. Zelf ben ik bezig met een Alblasserdamse boerenwagen uit 1840. Ik heb de wagen incompleet gekocht. Dus moest er gezocht worden naar passende onderdelen. Ook dat is het leuke aan het opknappen van zo'n oude wagen. Je komt op de vreemdste plaatsen in contact met de leukste mensen en het is dan weer prachtig om met de nieuwe aanwinst huiswaarts te gaan. Inmiddels heb ik de meeste onderdelen bij elkaar gezocht. Ik mis alleen nog een hoog achterkrat, dus mocht u de lezer er nog een thuis hebben of iemand kennen die hem kwijt wilt of weet u er ergens een te staan laat het ondergetekende weten. Het doel is weer een rijdbare boerenwagen op de weg te kunnen zetten. Leuk om dan toch zo'n boerenwagen te bezitten, maar ook een stuk regionaal cultuur behoud voor de generaties na mij. Die naar ik hoop met dezelfde fascinatie als ondergetekende naar dit fraaie stukje ambachtswerk zullen blijven kijken.

Jan van Brakel (Jaargang 9-1)

Doodvisitaties

Om reden dat overlijdensdata uit de 18^e en 17^e eeuw maar sumier worden vermeld en degenen die zich bezig houden met genealogisch onderzoek en vaak geen gegevens kunnen vinden van vóór de invoering van de B.S. in 1811 en het dus voor hen moeilijk is deze data te achterhalen, hierbij vermeld een aantal doodvisitaties voorkomende in de Dingsignaten van het Oud-rechterlijk Archief van de Hoge Bank van Zuilichem waartoe de dorpen Aalst, Brakel en Zuilichem behoorden.

Doodvisitaties van Poederoijen ontbreken omdat dit dorp niet tot de Bank van Zuilichem behoorde maar een zelfstandige vrije Heerlijkheid was met eigen rechtspraak.

Het betreft de volgende acta:

Dirck Wouterszn de Greef te Zuilichem doodgeslagen door Peter Janszn te Zuilichem
18 juli 1602

Gevisiteerd door Mr. Jan Sterckman, chirurgijn te Veen het dode lichaam van Jonkheer Alexander Torck, "liggende tot Aelst in zijn huijsinge opt baerstroij". Na zware verwondingen toegebracht door de schipper van een "utelegger" (wachtschip) liggende op de Maas tussen Aalst en Veen, is hij overleden.
4 juni 1672

Visitatie van het dode lichaam van Gijsbert Otten tot Zuilichem, oud 60 jaren door natuurlijke ziekte overleden, gevisiteet door Petrus Boxel med. dr te Gorinchem op verzoek van Jacob Lambertsen.
19 juni 1673

Akte betreffende de doodslag van Jan Hendriks, schoenlapper te Aalst op zondag 9 mei 1680.

Akte betreffende de dood van Andries Janssenbergh, genaamd den dragonder te Zuilichem.
20 juni 1682

Gijsbert Janse Zuijl, nabuur te Zuilichem verklaart dat zijn vader Jan Goosens Zuijl heden deser wereld is komen te overlijden.
8 april 1682

Overleden Lijntje Corstens, de moeder van schepen Christiaan Verzijl
10 maart 1688.

Gevisiteert het dode lichaam van Baetje Gijsberts, volgens verklaring van Agnietje Peters, meid bij Willem Mathijszn is zij gisteren bij het kasteel te Zuilichem van de tweede brug gevallen en verdronken. Haar lichaam was niet beschadigd.
27 oktober 1690

Vraagstukken betreffende het dode lichaam van Leonard Meijer, gedood door een schot hagel na een ruzie in het café en liggende op de dijk te Aalst beneden het huis van de herbergier Aart van der Plas.
20 december 1712 (zie hierover ook 12 juni en 1 september 1716)

Gevisiteert door Christiaan Prillewitz chirurgijn te Zaltbommel een dood kind zijnde omtrent drie jaar oud van Arien Claasse (van Brakel) te Zuilichem Het kind was in een sloot gevallen en verdronken.
25 april 1715

Compareerden Eerken Goosense de huisvrouw van Goosen Teunisse, Meriken Draeijers, en Cornelis de Hart, welke verklaarden uitgetrokken en afgelegd te hebben het doode lichaam van Celiken Crijnen weduwe van Peter Gijsbertsen Hak en door Cornelis de Hart in de kist gelegd etc.
18 maart 1718

Gevisiteert op zondag 5 november te Zuilichem door S.v.d Bergh med. Doctor der stad Zaltbommel het dode lichaam van het soontje van de korenmolenaar Reinier van Driel, waarvan de opperbuik "seer geswollen" en blauw uitgeslagen was.
5 november 1719

Gevisiteert op dinsdag 21 november te Zuilichem door S.v.d Bergh med. Doctor der stad Zaltbommel het dode lichaam van den korenmolenaar Reinier van Driel, tussen de 50 en 60 jaren oud en door een paard doodgeslagen, aan zijn boven en onderbuik gewond.
21 november 1719

Visitatie van het dode lichaam van het zoontje van Lamert Teunisse woonachtig tot Zuilichem, out zijnde omtrent 2 jaren, volgens onze beste weten bevonden verdronken te zijn.
21 februari 1721

Visitatie van het dode lichaam van het zoontje van Dirk Castelijm te Zuilichem, out omtrent 8 jaren volgens onze beste weten bevonden verdronken te zijn.
4 mei 1721

Visitatie van het dode lichaam van Cornelis de Hardt inwoonder tot Zuilichem, out sijnde 50 jaren, doodgeslagen door een molenwiek van den nieuwen watermolen te Zuilichem.
31 mei 1722

Visitatie van het dode lichaam van Mathijs van Stockum, gewesen voorsanger en voorleser in de kerk tot Nieuwaal, gekwetst aan het voorhoofd.
26 februari 1723

Gevisiteert door Nic van Elferveldt mr. Chirurgijn tot Bommel het zoontje van Jan Spaan watermolenaar tot Zuilichem, out tussen de 6 en 7 jaren, verongelukt door den watermolen.
17 januari 1724

Gevisiteert door Nic. Van Elferveldt med. Dr tot Bommel het zoontje van Jan Spaan tot Zuilichem out omtrent derde half jaar en bevonden te zijn verdronken.
19 mei 1726

Gevisiteert door Nicolaas van Elferveldt med. Chirurgijn tot Bommel het dode lichaam van Bastiaan te Zuilichem en bevonden te zijn verdronken
27 augustus 1729 (get. Door P.J Mauritse en Abr. Timmer).

Visitatie door Nicolaas van Elferveldt med. chirurgijn tot Bommel van het dode lichaam van het kind van Corstiaan Brand te Zuilichem twee à drie jaren oud en door het water versmoort.
4 december 1736

Gevisiteert door Nic. Van Elferveldt het dode lichaam van Stijntje van de Maas, oud 22 jaren en bevonden te zijn verdronken.
1 februari 1741

Gevisiteert door Nic van Elferveld het dode lichaam van Eimert voor de Windt te Aalst ca 25 jaren out en bevonden te zijn verdronken.
1 februari 1741

Gevisiteerd door Nic van Elferveld het dode lichaam van Willem voor de Windt te Aalst omtrent 30 jaren out en bevonden te zijn verdronken.
1 februari 1741

Gevisiteert tot Zuilichem het dode lichaam van Lamert Thomasse, oud 45 jaren en bevonden te zijn verdronken.
17 februari 1741

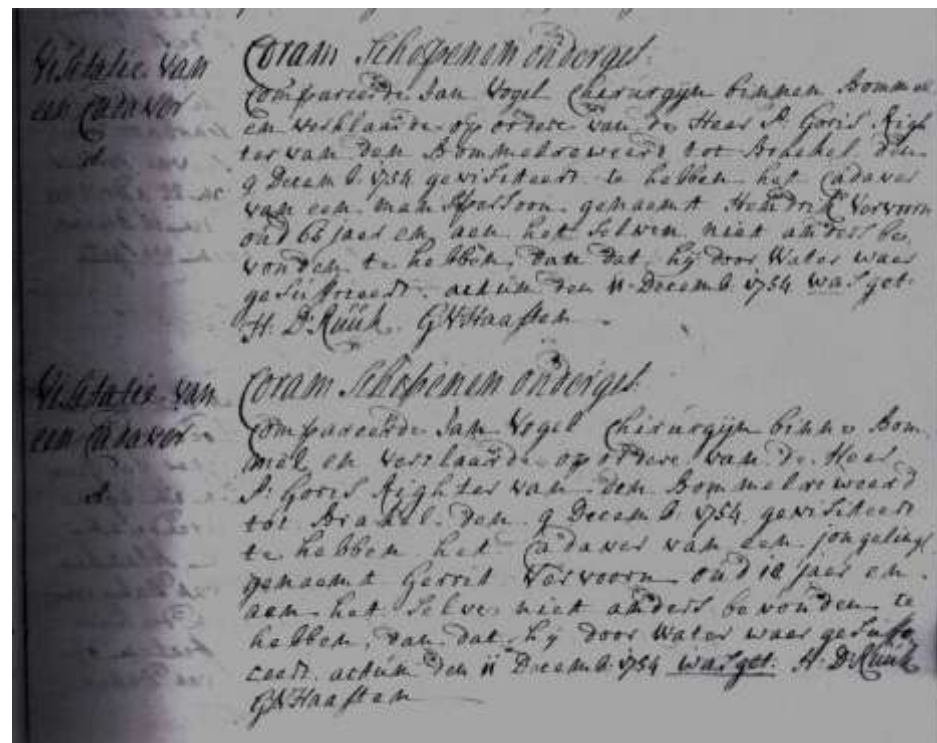
Reinier van Genderen te Zuilichem is overleden in 1743.
24 september 1743

Gevisiteert Zuilichem door Jan Vogel med. chirurgijn tot Bommel op 14 februari 1748 het dode lichaam van een meisje van Arie de Weerd, liggende in een sloot, ca 2 jaren out en bevonden te zijn verdroncken.
9 april 1748

Gevisiteert tot Zuilichem door Theodorus Otto stads med. doctor en proffessor en Jan Vogel mr. Chirurgijn tot Bommel op den 16^e november 1752 het cadaver van Hendrik Janse van Wamel en bevonden een wonde door een steek met een mes toegebracht tussen de bovenste vijfde en zesde ribbe aan de linkerzijde.
27 november 1752

Gevisiteert te Brakel op 9 december 1754 door Jan Vogel chirurgijn te Bommel het dode lichaam van Hendrik Vervoorn, out 65 jaren en bevonden te zijn verdronken.
11 december 1754

Gevisiteert te Brakel op 9 december 1754 door Jan Vogel chirurgijn te Bommel het dode lichaam van Gerrit Vervoorn, oud 18 jaren en bevonden te zijn verdronken.
11 december 1754

De twee doodacta van Hendrik en Gerrit Vervoorn, vader en zoon.

Gevisiteert te Brakel op 6 juli 1755 door Jan Vogel chirurgijn te Bommel het dode lichaam van een meisje van Jan van Mourik, 2 jaren oud, liggende in een sloot en bevonden te zijn verdronken.
6 juli 1755

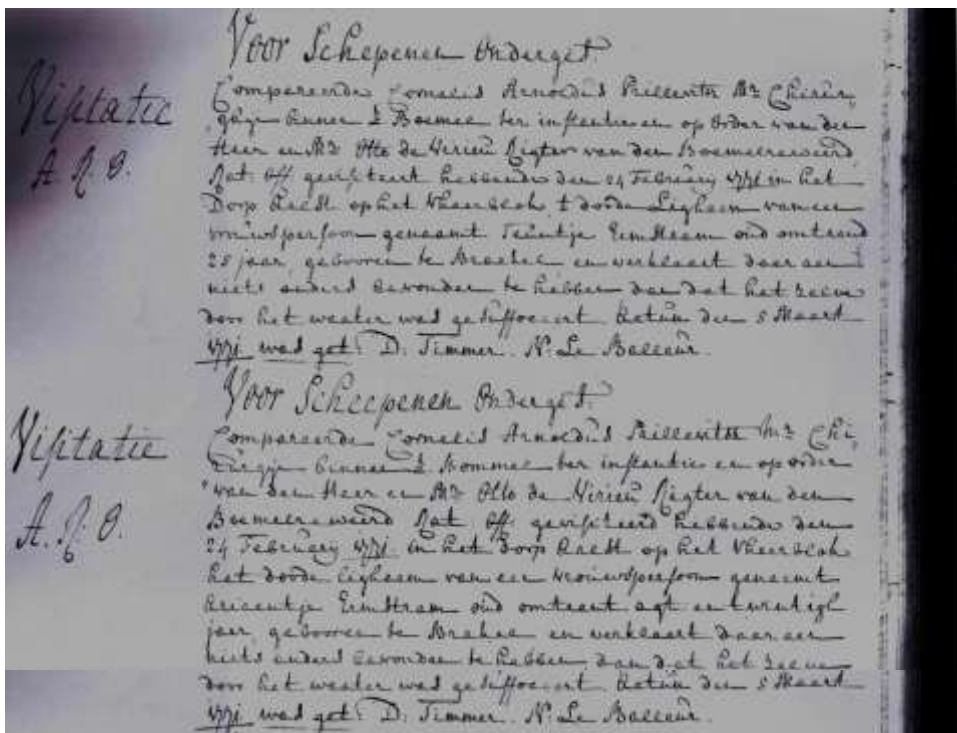
Gevisiteert op 17 juli 1756 te Brakel door Jan Vogel chirurgijn te Bommel het dode lichaam van Jenneke van der Vin, oud 20 jaren, diensmaagd van Cornelis van Willigen, door een zware val om het leven gekomen.
4 januari 1757

Gevisiteert door mr. Jan Vogel chirurgijn te Bommel op 4 mei 1759 het cadaver van een jongen van Hendrik Valk, 4 jaren oud, verdronken in een sloot bij den Zuilichemsen watermolen. 4 mei 1759

Gevisiteert den 6^e september 1762 door mr Jan Vogel chirurgijn te Bommel het dode lichaam van een jongetje van Jeroen de Hoogh, oud 3 jaren en verdronken in een sloot. 30 november 1762

Gevisiteert door mr chirurgijn Jan Vogel te Bommel het kind van Joost van de Griend te Zuilichem, tussen de 2 en 3 jaren en bevonden te zijn verdronken. 2 mei 1769

Gevisiteert door Cornelis Arnoldus Prillewitz chir. Binnen Bommel op 24 februari 1771 in het dorp Aalst op het veerblok het dode lichaam van een vrouwspersoon genoemd Teuntje Ermstram, oud omtrent 25 jaren en bevonden te zijn verdronken. 5 maart 1771

De twee doodacta van de zussen Teuntje en Ariaantje Ermstram.

Gevisiteert door Cornelis Arnoldus prillewitz chir. binnen Bommel op 24 februari 1771 in het dorp Aalst op het veerblok het dode lichaam van vrouwspersoon genoemd Ariaantje Ermstram, oud omtrent 28 jaren en bevonden te zijn verdronken. 5 maart 1771

Gevisiteert op vrijdag 13 mei te Zuilichem door Cornelis Arnoldus Prillewitz med. des avonds om zeven uur het dode lichaam van een jongetje van omtrent 3 jaren (zoontje van Machiel Verschoor) opgehaald uit de treksloot aan de oostzijde van de 2^e watermolen op voornoemd dorp. 31 mei 1774

Visitatie van het dode lichaam van Jacomijn van Ballegoijen, weduwe van Egbert van Hedikhuijsen, zich verhangen door de strop. 12 mei 1789

Gevisiteert door mr. C.A Prillewitz, chirurgijn binnen Bommel op 30 juli 1797 te Brakel het dode lichaam van Cornelis Kuijntjes, 4 jaren oud, kind van Willem Kuijntjes en bevonden te zijn verdronken. 2 augustus 1797

Gevisiteert door Jacobus Reiniersen med. chirurgijn te Herwijnen op 18 september 1798 het dode lichaam van Bastiaan de Geus te Zuilichem, op 17 september 's-avonds verdronken in de rivier de Waal en 18 september opgevist. 9 oktober 1798

Gevisiteert door Mr. Arnoldus Prillewitz med. chirurgijn te Bommel op 15 juni 1794 het dode lichaam van een dochtertje van Peter van Wijngaarden te Brakel, opgehaald uit een sloot. 5 juli 1796

Gevisiteert op 12 mei 1800 te Zuilichem het dode lichaam van Teunis van Zanten, genaamd Gerrit Teunis 3½ jaar oud opgehaald uit de sloot achter het huis van Teunis van Zanten aan de Meidijk. 2 juni 1801

Gevisiteert op den 13^e juni 1801 te Zuilichem het dode lichaam van een zoon van Teunis van Zanten genaamd Hendrik, oud 9 jaren, opgehaald uit het water aan de buitenkant van de Zuilichemse sluis. 16 juni 1801